

I. İNÖNÜ MUHAREBESİ VE SİYASİ SONUÇLARI ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER*

Yrd. Doç. Dr. NURİ KÖSTÜKLÜ

I. İnönü Muharebesi'nin siyasî sonuçları üzerinde değerlendirmelere geçmeden önce, muharebe arifesindeki siyasî tabloyu ortaya koymamız gerekecektir.

I — Muharebe Öncesi Siyasî Durum :

Yunanistan'a baktığımızda bugünlerde iktidar mevkiinde önemli değişikliklerin olduğunu görüyoruz. 1920 sonlarında Venizelos seçimi kaybetti. Türk-Yunan savaşını devam ettirmesi kaydıyla, İngilizlerin teşvikiyle Kral Konstantin iktidara getirildi. Mustafa Kemal'in de BMM'nde belirttiği gibi, İngilizler kendi emperyalist emelleri doğrultusunda Konstantin'i taziyik ettiler¹. Konstantin de krallığını ispat ettirebilmek, İngilizler'e yaranabilmek için fırsat kolladı. İşte bu sırada idi ki Ethem olayı patlak verdi ve cephedeki Türk birliklerinde bazı kaydırmalar oldu. Konstantin bu fırsatı değerlendirmek istedi ve Yunan kuvvetleri İnönü istikametinde saldırıya geçti. Muharebe arifesindeki bu durumu değerlendirecek olursak, özellikle şu noktaya dikkat çekmek istiyoruz; Görünüşte cereyan edecek muharebeler Türk-Yunan çatışmasıdır. Ancak gerçekte ise bu, yalnızca Türk-Yunan çatışması olmayıp, taraflardan biri Türk, diğeri ise Yunan'ın nezdinde, Avrupa politikasını elinde tutan İngilizdir. Dolayısıyla bütün Hristiyan Avrupadır. Bir başka ifadeyle bu, "Şark meselesi"nin halli yolunda atılan bir adımdır. Meseleyi böyle değerlendirmek lâzımdır. Yalnızca İnönü değil, Millî Mücadele boyunca cereyan eden bütün Türk-Yunan muharebeleri bu çerçevede değerlendirmelidir.

İlerleyen düşman kuvvetleri 9 Ocak'ta İnönü mevkiine geldi. Türk kuvvetlerinin üç katı olan 15 bin civarında Yunan kuvveti öğleden sonra saldırıya geçti. Yunanlıların çok üstün kuvvetlerle İnönü mevzilerine karşı giriştikleri bu taarruz, çetin Türk direnişini karşısında kırıldı ve düşman eski mevzisine çekilmek mecburiyetinde kaldı². Bu başarı, TBMM'nde ve baş-

* Selçuk Üniversitesi'nce 9.1.1991 de düzenlenen "I. İnönü zaferi" konulu Panelde tebliğ olarak sunulmuştur.

¹ TBMM ZC, Cilt: 7, Ankara 1944, s. 278.

² Bu muhârebenin askerî açıdan günü gününe değerlendirilmesi ve ayrıntılı bilgi için bkz, İ. Hakkı Tümerdem, Yunanlılarla İstiklâl Harbi, İstanbul 1939, s. 9-39.

ta Nutuk olmak üzere, yakın tarihimizin bellibaşlı kaynaklarında, I. İnönü Zaferi olarak adlandırılmıştır. Fakat Yunanlar bunu bir yenilgi olarak kabul etmeyip bu harekâta "taarruzî keşif" adını verdiler². Hatta, 3 Mart'ta Yunan uçaklarının Bozöyük üzerinden attıkları bir bildiride, I. İnönü Zaferiyle ilgili şunlar yazılıydı; "Sahtekâr kumandanlarınız bir İnönü Zaferi çıkararak sizi sarhoş ettiler. İcinizde Mustafa Kemal'den başka düşüncesiz yoktur. Pişman olacaksınız."³ General Fahri Belen'in isabetli olarak dediği gibi, "ne derlerse desinler strateji kurallarına riayet etmedikleri için Yunanlar dünya efkârında mağlup duruma düştüler"⁴. Kaldı ki, Yunanların kendi dediklerine göre bu "keşif"de, 8 Yunan subayı ile 49 Yunan eri ölmüş, 9 subay ve 145 er de kaybolmuştu⁵. Bu zafer yurtda ve yurtdışında fevkalâde yankılar uyandırdı.

II — I. İnönü Zaferinin Siyasî Sonuçları :

1 — Yurt İçindeki Yankıları : I. İnönü Zaferi'nin gerek BMM'nde, gerekse, Türk kamuoyunda fevkalâde yankıları oldu. Zafer haberi duyulur duyulmaz, BMM adına Mustafa Kemal Paşa, Albay İsmet ve ordu efradına bir kutlama telgrafı gönderdi⁶. Meclis'in 13 Ocak günkü oturumunda özellikle İnönü başarısı büyük bir coşku içinde kutlandı. Zaferi değerlendiren konuşmalar yapıldı. Burada bazı konuşmalardan örnek vermek istiyoruz⁷.

Fevzi Paşa — "...İnönü Muharebesi düşmanın felaketiyle neticelenmiş ve BMM'nin genç ordusu, daha henüz ikmal olunmamış ordusu ilk rüşdünü bu suretle ispat etmiştir... Millet bu azim ve iradeyi bu vahdet ve tesânüdü gösterdikçe inşallah, gelecek genç ordumuz, daha kuvvetli olacak ve kemale erecek, düşmanlarımızı za her arzumuzu kabul ettirecektir..."

Mazhar Müfit (Hakkari) — "...Efendim İnönü Meydan Muharebesinde, cihanda ölümden daha müthiş, daha sâil bir şey olduğunu gösterdik... o gösterdiği şey ise İslâm ruhu, Osmanlı kabiliyeti, Osmanlı vatanperverliğidir... Efendiler, makâsıd-ı ulviyemizi istihlal emrinde İnönü muhârebâtının bize pek büyük bir yardımı olmuştur. Yani istihdâf ettiğimiz gayeye emin olunuz ki, bizi daha ziyade takarrup ettirmiştir..."

³ İ. İnönü, "Milli Mücadele", Ulus Gazetesi, 14.05.1968.

⁴ Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1983, s. 279.

⁵ Türk İstiklâl Harbi, ATASE yayını, C. 2, Kısım: 3, s. 247.

⁶ Telgrafın tam metni için bkz., TBMM ZC, C. 7, Ankara 1944, s. 279.

⁷ TBMM ZC, C. 7, s. 278-286.

Mustafa Kemal Paşa — "...Milletimiz bugün, bütün mazisinde olduğundan daha çok ve ecdadından daha çok ümidvardır. Bunu ifade için şunu arz ediyorum. Kendilerinin tabiri ve hile cennetten vatanımıza nıgehbân olan merhum Kemal demıştır ki :

Vatanın bağına düşman dayadı hançerini,

Yok mudur kurtaracak bahtı kara mâderini,

İşte ben bu kürsüden bu meclis-i âlinin Reisi sıfatıyla, heyet-i âliyenizi teşkil eden bütün âzanın her biri namına ve bütün millet namına diyorum ki :

Vatanın bağına düşman dayasın hançerini,

Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini"

Mehmet Şükrü B. (Karahisar-ı sahip) — "... İnönü Zaferinden bir fali hayır tefeül ediyorum. Efendiler, bina-yı devlet ve saltanat-ı Osmaniye teessüs edeceği zaman İnönü'nde Osman Gazi'nin bir harbi vardı. O harpte muzaffer oldu ve saltanat-ı Osmaniye teessüs etti. Bizim bu muzafferiyetimiz de yine o mevkide bizim gayemizi istihsal edeceğimize pek muhik ve meşru olan ve bu hususta hiçbirimizin kalbinde zerre kadar bir şüphe olmayan... tarihi bir delildir."

Bu konuşmalar sırasında, İnönü muharebesinde fedakârlığı görülen subay ve efradın bir derece terfi ettirilmesi ve orduya tütün ve 25 lira gönderilmesi teklif ve kabul edildi.

Bu konuşmaları tahlil edersek Zaferin BMM'ndeki yankısı hususunda şu neticelere varıyoruz :

1 — Herşeyden önce bu başarı, Meclisin içerde ve dışarda otoritesini artırmıştır. Yunan ileri harekâtı sebebiyle zor durumda kalmış olan Ankarâ Hükûmeti rahatlamıştır. Meclis üyelerine güven duygusu gelmiştir.

2 — Millî Mücadele azmini kamçulamıştır, moral vermiştir.

3 — Düzenli ordunun batıda kazandığı ilk zafer olup, düzenli orduya itimat artmış ve bundan sonra ordu teşekkülüne hız verilmiştir.

4 — Bir muharebenin, Mecliste, pek büyük coşku içinde kutlanması, zaman zaman mübâlağalı değerlendirilmelere girilmesi, yakın Türk tarihinde mağlubiyetlerin çokluğu yüzünden psikolojik bir eziklik içine giren Türk milletinin, zaferle birlikte bu halet-i ruhiyeden aniden kurtuluşu ile izah edilebilir. Bu bir bakıma Türk milletinin mağlubiyeti hazmedemiyen, istiklâle herşeyin üstünde önem veren bir karakter yapısına sahip olduğunun delilidir.

Yunan kuvvetlerinin düzenli Türk ordusu karşısındaki bu ilk yenilgisi, basında ve Anadolu'nun her tarafında coşku ile kutlandı. İkdam gazetesi, Yunanlarla alay ederek, Yunanların esir ve ganimet aldıkları yolundaki haberlerin yalan olduğunu yazdı⁸. Konyada yayınlanan Öğüd, İnönü Zaferi üzerine Anadolu'da yapılan gösterilere uzun uzadıya yer verdi.

Türk ordusunun İnönü başarısı üzerine Anadolu'nun her tarafında vatan için gösteriler yapıldı. BMM'ne kutlama telgrafları gönderildi. TBMM'nin 17 Ocak 1921 günü birinci celsesinde Meclise gönderilen tebrik telgrafları okundu. Tebrik gönderen yerler şunlardı: Bayezit Mebusu Süleyman Bey, 12. Kor. K. Fahreddin Bey, Gürün'de Bayezit eşrafı ve mültecilerinden İbrahim ve Rüfekası, Sinop Meclis-i umumî reisi ve azaları, Sivas Vilâyeti, Yabanabat Meclis-i idare Belediye ve Müdâfaa-i Hukuk riyaseti, Göyrük Kaymakamlığı, Gerede Belediye reisi, Bitlis Vilayeti, Cank mebusu Şükrü Bey, Mudurnu ahalişi namına Belediye riyaseti, Kayseri mutasarrıflığı, belediye ve Müdafaa-i Hukuk Riyaseti, Antalya ahalişi namına Şeyhülislam-ı sâbık Hayri Bey, Kırşehir, Bolu, Mucur Belediye riyasetleri, Diyarbakır vilayeti, Kürreinühas Türk Birleşme Derneği ve belediye riyaseti, Bitlis belediye riyaseti, Hacıbektaş belediye riyaseti, Kırşehir Mutasarrıflığı ve Müdafaa-i Hukuk Riyaseti, Mebus Müfid Efendi⁹.

Tebriklerin yanısıra yurdun her tarafından orduya bağışlar ve yardımlar yağmaya başladı. Bir-iki örnek verecek olursak: Mudurnu halkı Batı ordusuna 60 don, 66 gömlek, 353 çift çorap gönderdi¹⁰. Haymana'dan orduya 64 beygir hediye edildi¹¹.

Bütün bu tebriklerin ve maddi yardımların yanısıra Anadolu'nun hemen her tarafında bir bayram havası esmeye başladı. Meselâ Isparta'da zafer haberi duyulunca Cuma gecesı zaferi kutlamak üzere öğrenciler ve halk tarafından fener alayları yapıldı. Bunu takip eden günlerde de hemen bütün İspartalıların katıldığı camilerde yedi Hatm-i şerif ve bin fetih suresi okundu. 70 bin kerre "Allah" adı zikredilerek dualar yapıldı¹².

Bütün bu davranışlar, halkın Ankara Hükûmetine ve ordusuna güvenini göstermektedir. I. İnönü başarısı bu bakımdan milletin moral kazan-

⁸ Öğüd Gazetesi, 20.01.1921.

⁹ TBMM ZC, aynı cilt, s. 291.

¹⁰ Öğüt Gazetesi, 22.01.1921.

¹¹ Aynı gazete, 3.02.2921.

¹² Süleyman Sami, Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi, İstanbul 1983, s.

ması ve Millî Mücadele azmini teşvik etmesi bakımından kamuoyu üzerinde fevkalâde tesirler bıraktı.

2 — Yurtdışındaki Yankılar : Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Yunanlar ve Yunan basını hezimet ile ilgili hiçbir haber yayınlamadı. Hatta bunun Türkler için bir zafer olduğunu kabule bile yanaşmadılar. Fakat başta İngilizler ve Fransızlar olmak üzere Batı alemi, I. İnönü muharebesinin Yunanlar için bir hezimet olduğunu kabul edip, Ankara Hükûmetini eskisine göre daha da dikkate almaya başladılar. Le Tems Gazetesi 20.01.1921 tarihli nüshasında I. İnönü savaşı ile ilgili şu haberi verdi: "...amacı Eskişehir'i almak olan Yunan kuvvetleri İnönü mevkiine kadar ilerlediler; orada komutan İsmet Bey yönetiminde bekleyen milliyetçilerin bir ordusu saldırarak Yunanları yendi. Yunan ordusu Bursa civarındaki eski mevkilerine çekildi, oralarda çarpışmalar milliyetçilerin lehine geliyor."¹³ Böylece Türk'ün gücünü idrak etmeye başlayan İtilâf devletlerinin bu zamana kadar takip edegeldikleri politikalarda Türkiye lehine bazı değişiklikler görüldü. Morning Post Gazetesi Yunan siyasetinin esaslı bir şekilde değiştiğini Sevr Anlaşmasının yeniden düzeltilmesi gerektiğini yazdı¹⁴. Nitekim kısa bir süre sonra İtilâf devletleri Türkiye ile münasebetlerini yeniden gözden geçirip, Şark meselesi'ne yeni bir hal tarzı bulmak için Londra'da bir konferans toplamayı kararlaştırdılar. Ankara Hükûmeti'nin bu konferansa davet edilmesi¹⁵ İnönü başarısının bir bakıma siyasî neticesi olarak değerlendirilmelidir. Gerçi konferansta olumlu bir netice elde edilemedi, fakat Ankara Hükûmetine, batılı devletler nezdinde yapacağı temaslara zemin hazırladı. Öteyandan Rusya ile dostluk antlaşması imzalamak üzere Moskova'da yapılan görüşmeler, İnönü başarısının akabinde gelişme kaydetti ve bu gelişmeler antlaşmanın imzalanmasıyla neticelendi. Moskova'daki Türk heyeti bu antlaşmayı yapmadan yaklaşık iki hafta önce Afganistan ile de bir dostluk antlaşması imzalamış idi.¹⁶

Dış politikadaki bütün bu gelişmeler, zamanın şartları içinde Ankara Hükûmeti'nin meşruluğunu ispat hususunda fevkalâde gelişmeler olup, I. İnönü başarısının siyasi neticeleri çerçevesinde yer alır.

¹³ Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Ankara 1988, s. 212

¹⁴ Yücel Özkaya, "I. ve II. İnönü Başarısının Avrupa Kamuoyundaki Yankıları", Ahmet Şükrü Esmer Armağanı, Ankara 1981.

¹⁵ Mustafa Kemal'in bu konudaki değerlendirmeleri için bkz., Nutuk, C. 2, Ankara 1987, s. 770 vd.

¹⁶ İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, C. 1, Ank. 1983, s. 24.